

«ՍԵՎԱՆԻ Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ»

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ

Աշակերտների քննադատական
մտածողության զարգացումը
<< Բանավեճ >> մեթոդի միջոցով
<< Գրականություն >> առարկայի
դասավանդման ընթացքում

ԱՌԱՐԿԱ

<<Գրականություն>>

ՀԵՂԻՆԱԿ

Տաթևիկ Եփրեմյան

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

<<Սևանի Վ. Կարապետյանի անվան
հ.3 հիմնական դպրոց>>

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն..... էջ 2

ԳԼՈՒԽ 1. Քննադատական մտածողության ձևավորումը և զարգացումը

1.1. Քննադատական մտածողության համակարգը..... էջ 4

1.2. Աշակերտների քննադատական մտածողության ձևավորման մեթոդները..... էջ 6

ԳԼՈՒԽ 2. ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ «ԲԱՆԱՎԵՃ» ՄԵԹՈԴԻ ՄԻՋՈՑՈՎ «ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ»
ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

2.1. Գրականության դասին կիրառվող մեթոդներ և տեխնոլոգիաներ..... էջ 9

Եզրակացություն..... էջ 15

Գրականության ցանկ ..... էջ 16

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Քննադատական մտածողության ձևավորումն ու զարգացումն այսօր կրթության գլխավոր նպատակներից մեկն է: Սովորողների ճանաչողական կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը ժամանակակից մանկավարժության կողմից դիտարկվում է որպես արդի հասարակական պահանջ և կրթության կարևոր խնդիր: Ճանաչողությունը մարդկային մտածողության մեջ իրականության արտացոլման ու վերարտադրման գործընթաց է, որն ապահովում է ճշմարտության իմացում, գիտելիքների ձեռքբերում, յուրացում, ցանկացած կատարած աշխատանքում ստեղծագործական մոտեցում: Նեղ իմաստով քննադատական մտածողությունը նշանակում է «պնդումների ճիշտ գնահատում»: Նաև բնութագրվում է որպես «մտածողություն մտածողության մասին»:

Քննադատական մտածողության ամենավաղ դիտարկումները հանդիպում են Սոկրատեսի ուսմունքներում, որոնք արձանագրվել են Պլատոնի կողմից: Նա կարևորում էր խորը հարցադրումների կատարումը, որոնք հետազոտողը պետք է իրականացնի՝ նախքան վերջնական եզրահանգումները:

Սոկրատեսը պնդում էր, որ անձը կարող է ունենալ բարձր դիրք, իշխանություն, բայց և ունենալ խորապես սխալ, ոչ ռացիոնալ մտածողություն: Սոկրատեսը շեշտում էր ապացույցներ փնտրելու, հիմնավոր պատճառաբանություններ և ենթադրություններ կատարելու, հիմնական հասկացությունները վերլուծելու գործընթացի կարևորությունը:

Հետազոտության նպատակն է դպրոցում քննադատական մտածողության զարգացումը և տեխնոլոգիայի կիրառման հնարավորությունների բացահայտումն ու հիմնավորումը՝ որպես աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացմանը նպաստող մանկավարժական տեխնոլոգիա:

Հետազոտության օբյեկտը գրականության դասերին ուսումնական գործընթացն է:

Հետազոտության առարկան աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացմանը նպաստող քննադատական մտածողության տեխնոլոգիան է:

Հետազոտության խնդիրներն են՝

- Դիտարկել աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացման դերն ու անհրաժեշտությունը գրականության դասին,
- Հիմնավորել քննադատական մտածողության տեխնոլոգիան՝ որպես ակտիվ և ադապտիվ մանկավարժական տեխնոլոգիա,
- Գիտափորձով հավաստել, որ քննադատական մտածողության տեխնոլոգիան ժամանակակից կրթության մեջ արդյունավետ կիրառվող և աշակերտների ճանաչողական կարողությունների զարգացմանը նպաստող ժամանակակից մանկավարժական տեխնոլոգիա է:

ԳԼՈՒԽ 1. Քննադատական մտածողության ձևավորումը և զարգացումը

1.1. Քննադատական մտածողության համակարգը

Քննադատական մտածողությունը կարևոր հմտություն է: Զարգացած քննադատական մտածողություն ունեցող անձը ունի հմտությունների մի ամբողջ շարք. Դրանք են՝ դիտողականությունը և իրենց տեսակետը հիմնավորելու ունակությունը, տեղեկատվության ուսումնասիրության վրա կենտրոնանալը և տարբեր իրավիճակներում վերլուծական հմտություններ կիրառելու ունակությունը: Որտե՞ղ կարող է անհրաժեշտ լինել քննադատական մտածողությունը: Ամենուր, և դա չափազանցություն չէ, քանի որ քննադատաբար մտածելու կարողությունը կարող է օգտակար լինել կյանքի ցանկացած բնագավառում՝ և՛ երեխաների, և՛ դեռահասաների, և՛ մեծահասակների համար: Քննադատական մտածողություն ունեցող մարդը ունակ է.

- հասկանալ տարբեր գաղափարների և հասկացությունների միջև տրամաբանական և պատճառահետևանքային կապերը,
- արագ վերլուծել ուրիշների դատողությունները և գնահատել դրանք.
- գրագետ ձևակերպել սեփական փաստարկները և դրանք փոխանցել ուրիշներին,
- նշել գաղափարների կարևորությունը և համապատասխանությունը ընդհանուր համատեքստում:

Այսօր հաճախ է շեշտվում այն ընդհանուր մոտեցումը, որ կրթության նպատակը միայն գիտելիքի տրամադրումը չէ: Այսօր կրթական համակարգն ունի առավել բարդ առաքելություն, այն է՝ ձևավորել սերունդ, որն ունի ինքնուրույնություն՝ քննադատաբար մտածելու ինչպես ակադեմիական առարկաների, այնպես էլ իրական կյանքում գոյություն ունեցող խնդիրների շուրջ¹: Այն հասարակությունը, որն ունակ է մտածելու, խնդիրը բազմակողմանիորեն վերլուծելու, հանդիսանում է պետության զարգացման հիմնական շարժիչ ուժը և կոմպետենտ աշխատուժ է օրեցօր զարգացող աշխարհում: Չնայած այն համընդհանուր համաձայնությանը, թե որքան

---

¹ Загашев И. О., Заир-Бек С. И. Критическое мышление: технология развития. – СПб : Альянс-Дельта, 2003, стр. 118

կարևոր է քննադատական մտածողությունը, վերջինիս միասնական սահմանում, թերևս, չկա: Հայերենում խնդիրն առավել բարդ է, քանի որ տերմինը հայերեն է թարգմանվում անգլերենից, և գոյություն ունեցող թարգմանությունը հաճախ չի արտացոլում այն ընդգրկուն հասկացությունը, որը ներդրված է անգլերեն տերմինի մեջ: Այսպես, հայերենում «քննադատական մտածողությունը» ենթադրում է պարտադիր քննադատություն և անհամաձայնություն խնդրո առարկայի շուրջ, մինչդեռ անգլերենի «critical thinking» արտահայտությունն առավել ընդգրկուն է և ենթադրում է քննողական մոտեցում, այսինքն՝ խնդրո առարկայի բազմակողմանի քննարկում:

Ռոբերտ Էննիսը, որը հանդիսանում է քննադատական մտածողության առաջատար մասնագետներից մեկը, քննադատական մտածողությունը սահմանում է որպես «ողջամիտ և ռեֆլեկտիվ մտածողություն, որը միտված է որոշելու՝ ինչին հավատալ կամ ինչ անել»: Մեկ այլ աշխատության մեջ Էննիսը նշում է, որ քննադատաբար մտածելու նպատակն է գտնել ճշմարտությունը կամ ճշմարտությանը ամենամոտ գտնվող պատասխանը: Սակայն սա ամենին չի նշանակում, որ խնդրի շուրջ քննադատաբար մտածելու արդյունքում կբացահայտվի ճշմարտությունը: Հետևաբար, ընկալումը, թե որն է ճշմարտություն, մեծապես կախված է մտածողի նախապաշարմունքից և հմտություններից:

Իր հերթին էլ պրոֆեսոր Ռեանդի Հարիսոնը խիստ կարևորում է ուսուցչի դերը քննադատական մտածողության զարգացման գործում: Նա նշում է, որ ուսուցիչը պարտավոր է աշակերտին քննարկումների միջոցով դրդել վիճարկելու տարբեր գաղափարներ, ենթադրություններ, տեսություններ, նորմեր և կանոններ, քանի որ քննադատական մտածողությունը սովորողից պահանջում է ստաձնել գաղափարներ ու խնդիրներ քննելու և հետևություններ անելու պատասխանատվություն²: Ուստի պատահական չէ, որ շատ գիտնականներ պնդում են, որ ուսուցչի և աշակերտի միջև երկխոսության և քննարկման ծավալումը քննադատական մտածողության ձևավորման և զարգացման թիվ մեկ գրավականն է:

---

² Загашев И. О., Заир-Бек С. И. Критическое мышление: технология развития. – СПб : Альянс-Дельта, 2003, стр.55

1.2. Աշակերտների քննադատական մտածողության ձևավորման մեթոդներ

Մտածել քննադատորեն՝ նշանակում է լինել հետաքրքրասեր, ինքդ քեզ հարցեր տալ, համակարգված փնտրել տրված հարցերի պատասխանները, բացահայտել փաստերի պատճառներն ու հետևանքները, կասկածել ընդհանուր ընդունված ճշմարտություններին, զարգացնել սեփական տեսակետը և այն տրամաբանական փաստարկներով պաշտպանելու ունակությունը՝ ուշադրություն դարձնելով հակառակորդի փաստարկներին և կարողանալ դրանք տրամաբանորեն ընկալել:

Քննադատական մտածողության զարգացման մեթոդներից մեկը բանավեճի կիրառումն է: Սովորողներին կառավարման առարկաներ սովորեցնելիս ուսուցիչը պետք է երկխոսություն զարգացնի, քանի որ դա նպաստում է քննադատական մտածողության զարգացմանը և կրթության որակի բարձրացմանը: Ուսուցիչը պետք է սովորողներին հարցեր տա՝ ինչպես նոր, այնպես էլ նախկինում ուսումնասիրված նյութը հասկանալու համար՝ դրանով իսկ նպաստելով ամբողջ դասընթացի համակարգային ձևավորմանը:

Բանավեճի գլխավոր նպատակը իմացական հետաքրքրության խթանումն է: Այն ուղղված է սովորողների կողմից նոր գիտելիքների ձեռքբերմանը, սեփական դիրքորոշում արտահայտելուն, կարծիքի ամրապնդմանը, այն պաշտպանելու կարողության զարգացմանը:

Այստեղ շատ կարևորվում են յուրաքանչյուրի առանձին կարծիքն ու հայացքները և հարցալից վերաբերմունքը մյուսների կարծիքների նկատմամբ:

Պետք է ընտրել բանավեճի թեմա, որը պետք է լինի հետաքրքիր և գրավիչ: Ընտրված թեմայի շուրջ բանավեճը պետք է խթանի աշակերտների մտածելու և հետազոտելու կարողությունները: Նեթուրք-նոթուրքերով բանավեճ կազմակերպելու համար առաջարկում եմ այս եղանակը: Ավագ դպրոց-վարժարանի կայքում տեղադրվում է վիճահարույց հարցադրումներով թեման և սովորողներին առաջարկվում է դասի ընթացքում առցանց բանավեճ կազմակերպել՝ « կարծիքներ » բաժնում տեղադրելով իրենց դիրքորոշումները: Դասավանդողը հերթով մոտենում է յուրաքանչյուր սովորողին ու որոշ խմբագրում կատարում, որից հետո սովորողը

կարծիքի պահպանման հրահանգն է տալիս: Այսպիսի առցանց բանավեճ հնարավոր է կազմակերպել միայն նոթբուք-նեթբուքերի առկայության դեպքում:

Դասի սկզբնական փուլում առաջադրանքները ձևակերպվում են մտածելու հրավիրող նախադասություններով, որոնք թույլ են տալիս սովորողին ստեղծագործական մտածողությունը, մտքերը ազատ արտահայտելու հմտությունը զարգացնել, սովորողներին դրդում է առաջադրել վարկածներ և նրանց ներգրավում է հակասությունների քննարկման բանավեճի մեջ:

Բանավեճն ընդհանրապես պետք է անցկացվի բարյացակամության և յուրաքանչյուրի նկատմամբ ուշադրության մթնոլորտում: Նույնիսկ սխալի դեպքում չպետք է բարձրաձայն դիտողություն անել: Դասավանդողը լուռ մոտենում է մուտքագրող-բանավիճող սովորողին և ուղղում քերականական սխալը:

Ամփոփումը կատարվում է սովորողների բլոգներում՝ գրելով և մեկնաբանելով, թե ինչ է տեղի ունեցել և ինչ պատճառով՝ արտահայտելով սեփական կարծիքն ու գնահատականը: Այս փուլում զարգացնում ենք գրելու կարողության հմտություն: Սովորողի բլոգը կարող է նաև լինել տնային աշխատանքի և քննարկումների կատարման միջավայր: Այստեղ կազմվում է առաջադրանք քննարկված բանավեճի վերաբերյալ և տեղադրվում ուսուցչի բլոգում, իսկ սովորողները, վերցնելով այն, կատարում են առաջադրանքը և տեղադրում այն իրենց բլոգներում:

Այսպիսով, ուսուցիչն օգնում է սովորողին կապել նոր նյութը նախկինում սովորածի հետ, ըմբռնել և վերանայել իրենց սովորած տեղեկատվությունը: Բայց արդյո՞ք ցանկացած հարց է տեղին: Ի վերջո, անհրաժեշտ է ոչ միայն վերարտադրողական հետադարձ կապ, այլ երկխոսություն, որը կօգնի ավելի խորը հասկանալ ուսումնասիրվող նյութը և, հնարավոր է, նոր գիտելիքների լույսի ներքո քննադատաբար վերաբերվել նախկինում ուսումնասիրվածին:

Թերևս, հարցերը պետք է ունենան այնպիսի ձև, որը կխրախուսի սովորողին՝ վերանայելու նախկինում ուսումնասիրվածը, կոնկրետացնել կամ կիրառել տեսական գիտելիքները, սովորեցնել կանխատեսել, գտնել հարաբերություններ ուսումնասիրված հասկացությունների, երևույթների կամ առարկաների միջև:

Նման հարցերի մշակված համակարգի օգնությամբ անհրաժեշտ է օգնել սովորողներին քննադատաբար վերաբերվել նոր տեղեկատվությանը (և նախկինում

ուսումնասիրված), ներառյալ դասագրքից կամ ուսուցչից ստացված, և փորձել հիմնովին պարզաբանել իրավիճակը: Ուստի պետք է այնպես անել, որ աշակերտը ամեն ինչ անվերապահորեն չընդունի, այլ փորձի ինքնուրույն կամ ուսուցչի օգնությամբ «հասնել հատակին», այսինքն՝ ինքն իրեն և ուրիշներին այնպիսի հարցեր տա, որոնք կօգնեն կապ գտնել գոյություն ունեցող խնդրի հետ: Այսինքն՝ անհրաժեշտ է, որ դասը վերածվի երկխոսության: Դասի յուրաքանչյուր պահի ուսուցիչը, այսպես ասած, ախտորոշում է իր զարգացման հնարավոր ուղիների ոլորտը, բացահայտում վիճակը և զարգացման միտումները:

Բանավեճն ամեննին չի ենթադրում աշակերտի կողմից ցանկացած պահի սեփական դիրքորոշման, կարծիքի կամ տեսակետի արտահայտում: Ուսուցիչը, իր հայեցողությամբ, կարող է դասարանում որոշակի ժամանակ հատկացնել, երբ աշակերտները կարող են քննարկել, հարցեր տալ և պատասխանել դրանց: Նաև տեսական նյութի ներկայացման ընթացքում կամ խնդրի լուծումը վերլուծելիս ուսուցիչը կարող է կարճ ժամանակահատվածում ստեղծել պրոբլեմային իրավիճակ՝ սովորողների ճանաչողական գործունեությունը ակտիվացնելու համար:

Իհարկե, դասը չպետք է լինի որոշակի հարցերի մշտական քննարկում, բայց նպատակահարմար է դասի որոշ ժամանակը օգտագործել խնդիրների լուծման այլընտրանքային տարբերակների արդյունավետ քննարկման, թույլ տված սխալների և դրանց վերացման ուղիների, էական խնդիրների և այլնի համար: Բացի այդ ուսուցիչը կարող է իր հարցերով աշակերտների մտավոր գործունեությունը դասարանում ուղղորդել ճիշտ ուղղությամբ:

Որքան բարձր է աշակերտների մտավոր գործունեության զարգացման մակարդակը, այնքան ավելի խորը և բովանդակալից են յուրացվում գիտելիքները³:

Ահա հարցերի համար նախատեսված հատուկ ձևանմուշների մոտավոր ցանկ, որոնք ուսուցիչը կարող է օգտագործել իր ուսումնական գործունեության մեջ և դրանով իսկ նպաստել բանավեճի առաջացմանը և սովորողների ռեֆլեկտիվ-քննադատական դիրքորոշման ակտիվացմանը ուսումնական գործընթացում:

Հարցեր, որոնք ակտիվացնում են սովորողների ռեֆլեկտիվ-քննադատական դիրքորոշումը (ըստ Դ. Ա. Շարովի).

---

³ Загашев И. О., Заир-Бек С. И. Критическое мышление: технология развития. – СПб : Альянс-Дельта, 2003, стр. 98

<i>Ընդհանուր հարցեր</i>	<i>Օգտագործվող գործառնություններ և մտածողության հմտություններ</i>
Բերեք օրինակ	Կոնկրետացում
Ինչպե՞ս կարելի է օգտագործել	Ընդհանրացում, առաջարկ, վերլուծություն
Ի՞նչ կլինեք, եթե....	Ենթադրություն, վարկած, տրամաբանական մտածողության ձևեր
Ի՞նչ նկատի ունեք...	Վերլուծություն, եզրահանգում
Որո՞նք են ուժեղ և թույլ կողմերը	Վերլուծություն, եզրահանգում, համեմատություն
Ինչի՞ է նման...	Նույնականացում, բացահայտում
Ի՞նչ կարող եմք իմանալ /հասկանալ/	Նախկինում ձեռք բերված գիտելիքների ակտիվացում
Ի՞նչ ազդեցություն կարող է ունենալ	Պատճառահետևանքային կապի ակտիվացում
Ի՞նչ կապ կարող է ունենալ նախորդ նյութի հետ	Նախկինում ձեռք բերված գիտելիքների ակտիվացում
Պատասխանեք՝ ինչու՞	Վերլուծություն, համադրում
Ո՞րն է իմաստը	Վերլուծություն, համադրում, ընդհանրացում
Ինչու՞ է կարևոր	Նշանակության վերլուծություն
Ի՞նչ տարբերություն կա	Համեմատում, հակադրում
Ինչո՞վ են նման	Համեմատում, հակադրում
Ի՞նչ հակափաստարկ կարելի է բերել	Հակափաստարկ
Ինչպե՞ս է հնարավոր լուծել խնդիրը	Գաղափարների սինթեզ, ընդհանրացում, համակարգվածություն
Հիմնավորեք	Փաստարկ

**ԳԼՈՒԽ 2. ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ «ԲԱՆԱՎԵՃ» ՄԵԹՈՂԻ ՄԻՋՈՑՈՎ
«ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍՍՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ**

2.1. Գրականության դասին կիրառվող մեթոդներ և տեխնոլոգիաներ

Հասարակության զարգացման ժամանակակից փուլը բնութագրվում է անձի զարգացման մակարդակի պահանջների աճով:

Ըստ Գ.Սելևկոյի՝ քննադատական մտածողությունը մարդու ինտելեկտուալ գործունեության տեսակներից մեկն է, որը բնութագրվում է ընկալման, ըմբռնման, իրեն շրջապատող տեղեկատվական դաշտի նկատմամբ ընկալման, մոտեցման բարձր մակարդակով:

Քննադատական մտածողությունը նոր, իմաստալից հարցեր դնելու կարողությունն է. ինքնուրույն մտածված որոշումներ կայացնելը:

Ի՞նչ է տալիս աշակերտին քննադատական մտածողության տեխնոլոգիան.

- տեղեկատվության ընկալման արդյունավետության բարձրացում;
- աճող հետաքրքրություն ինչպես ուսումնասիրվող նյութի, այնպես էլ բուն ուսումնական գործընթացի նկատմամբ.
- քննադատաբար մտածելու կարողություն;
- սեփական կրթության համար պատասխանատվություն ստանձնելու ունակություն.
- ուրիշների հետ համագործակցելու ունակություն.
- ուսանողների կրթության որակի բարձրացում.
- իր ողջ կյանքի ընթացքում սովորող մարդ դառնալու ցանկությունն ու կարողությունը:

Ի՞նչ է տալիս ուսուցչին քննադատական մտածողության տեխնոլոգիան.

- դասարանում բաց և պատասխանատու համագործակցության մթնոլորտ ստեղծելու ունակություն.
- ուսուցման մոդել և արդյունավետ մեթոդների համակարգ օգտագործելու ունակություն, որոնք նպաստում են ուսուցման գործընթացում քննադատական մտածողության և անկախության զարգացմանը.
- դառնալ պրակտիկանտներ, որոնք գիտեն, թե ինչպես գրագետ վերլուծել իրենց գործունեությունը.
- դառնալ արժեքավոր մասնագիտական տեղեկատվության աղբյուր այլ ուսուցիչների համար:

Քննադատական մտածողության զարգացման տեխնոլոգիայի առանձնահատկությունն այն է, որ ուսուցման գործընթացը կազմակերպվի եռաֆազ կառուցվածքով.

Մարտահրավերի փուլ.

Մարտահրավերի փուլում իրականացվող հիմնական գործառնություններն են. մոտիվացիոն (նոր տեղեկատվական նյութի հետ աշխատելու մոտիվացիա, թեմայի նկատմամբ հետաքրքրության խթանում);

տեղեկատվական (թեմայի վերաբերյալ առկա գիտելիքների թարմացում);

հաղորդակցություն (գաղափարների, գաղափարների, կարծիքների առանց կոնֆլիկտների փոխանակում)⁴:

Մարտահրավերի փուլում օգտագործվող տեխնիկան.

- ✓ Սահիկահանդեսի ցուցադրություն
- ✓ Գեղարվեստական գրքից հատվածի ընթերցում
- ✓ Ֆիլմից մի հատվածի ցուցադրություն
- ✓ Աշխատանք պատմական տեքստի հետ
- ✓ Հիմնաբառի գուշակման պատմություն
- ✓ Հասկացությունների շարք (անհրաժեշտ է որոշել շարքերի կառուցման սկզբունքը, գտնել լրացուցիչ հայեցակարգ կամ մեկ ընդհանրացնող հայեցակարգ):
- ✓ Հայեցակարգային անիվ

Մարտահրավերի փուլի մեթոդական տեխնիկան է՝ «Մենք գիտենք, մենք ուզում ենք իմանալ, սովորել»: Այնուհետև ուսուցիչը անվանում է թեման և աշակերտներին հարցնում, թե ինչ գիտեն դրա մասին: Մենք դրանք դնում ենք «Իմանալ» սյունակում: Վիճահարույց մտքերն ու հարցերը մուտքագրում ենք «Ուզում ենք իմանալ» սյունակում:

Դասի վերջում սովորողները ինքնուրույն լրացնում են «Իմացանք» երրորդ սյունակը: Դժվարության դեպքում քննարկվում են ծագած հարցերը: Այս տեխնիկան արդյունավետ է նաև դասը ամփոփելու համար, այն թույլ է տալիս մտածել: Օրինակ՝ 7-րդ դասարանի գրականության դասին՝ «Ավելորդը» թեմայով, դասի նպատակը սահմանելուց հետո օգտագործված աղյուսակը ունի հետևյալ տեսքը.

Ինչ գիտենք	Ինչ ենք ցանկանում	Իմացանք
------------	-------------------	---------

⁴ Долженко Ю.А. “Методическое сопровождение личностно- ориентированного образования”. Б., 2003г.

	Իմանալ	
Ով էր Հաճի աղան	Հաճի աղայի	
Ով էր Սրբունը	հոգեվիճակն ու զգացողությունը, երբ իմացավ, որ քաղաքն ազատագրվել է թուրքերից:	

Անիվի հայեցակարգային տեխնիկան կարող է արդյունավետորեն օգտագործվել մարտահրավերի փուլում: Աշակերտները պետք է ընտրեն բառի հոմանիշներ, որոնք գտնվում են հայեցակարգային «անիվի» հիմքում և գրեն անիվի հատվածներում: Օրինակ՝ «Հաճի աղայի հոգեվիճակն ու զգացողությունը.....» հարցի շուրջ քանավիճելու համար մենք ընտրում ենք «Առաջ-Հետո» մեթոդը:

Այս տեխնիկան ձևավորում է՝ իրադարձությունները կանխատեսելու ունակություն, հայտնի և անհայտ փաստերը փոխկապակցելու ունակություն. համեմատելու և եզրակացություններ անելու ունակություն.

Երկու սյունակների աղյուսակում լրացվում է «Առաջ» մասը, որտեղ աշակերտը գրում է իր ենթադրությունները դասի թեմայի, խնդրի լուծման վերաբերյալ և կարող է գրել վարկած:

Դասի վերջում լրացվում է «Հետո» մասը, երբ ուսումնասիրվում է նոր նյութ, կատարվում է փորձ, ընթերցվում է տեքստ և այլն:

Օրինակ՝ «Ինչո՞ւ Հաճի աղան թողեց Սրբունին» հարցը:

«Մինչև» կարծում եմ, որ նա ժլատ էր, ազահ էր, անհոգի էր և այլն :

«Հետո» աշակերտները թվարկում են Հաճի աղայի վարքագծի բոլոր պատճառները. Արդյունք.

Ես ճիշտ եմ (ոչ ամեն ինչում), քանի որ. «.....»:

Այսպիսով, մարտահրավերների փուլի հաջող իրականացման դեպքում երեխաների մոտ հաջորդ փուլում աշխատելու հզոր խթան է առաջանում:

Տեխնիկա՝ «Սովորում ենք տարբեր տեսակի հարցեր տալ» - **«Բլումի երիցուկը»**.

Վեց ծաղկաթերթ - վեց տեսակի հարցեր: **Պարզ հարցեր.** Պատասխանելով դրանց՝ պետք է նշել որոշ փաստեր, հիշել, վերարտադրել որոշ տեղեկություններ:

Հստակեցնող հարցեր. Սովորաբար սկսում են «Այսինքն՝ դու ասում ես, որ...», «Եթե ճիշտ եմ հասկացել, ուրեմն...» բառերով: Այս հարցերի նպատակն է երեխաներին հետադարձ կապ տրամադրել իր ասածների վերաբերյալ:

Մեկնողական (բացատրական) հարցեր. Սովորաբար նրանք սկսում են «Ինչո՞ւ» բառով: Միտված է պատճառահետևանքային կապերի հաստատմանը:

Ստեղծագործական հարցեր. Երբ հարցի մեջ կա «կ» մասնիկ, և դրա ձևակերպման մեջ կան պայմանականության տարրեր, ենթադրություններ, կանխատեսման ֆանտազիա: «Ի՞նչը կփոխվեր... Եթե...», «Ի՞նչ եք կարծում, ինչպե՞ս...»: **Գնահատման հարցեր.** Այս հարցերն ուղղված են որոշակի փաստերի գնահատման չափանիշների հստակեցմանը: «Ինչո՞վ է ..... տարբերվում.....» և այլն:

Գործնական հարցեր. Սրանք հարցեր են, որոնք ուղղված են իրադարձությունների միջև հարաբերությունների հաստատմանը:

Այս տեխնիկան թույլ է տալիս ակտիվ պահել աշակերտին, իմաստավորելով կարդալ:

Վերարտադրում	Սովորական	Ի՞նչ, ե՞րբ, որտե՞ղ, ինչպե՞ս
Հասկացություն	Հստակեցնող	Արդյո՞ք ճիշտ եմ հասկացել
Կիրառում	Պրակտիկ	Ինչպե՞ս կարելի է կիրառել
Վերլուծություն	Բացատրական	Ինչո՞ւ
Սինթեզ	Ստեղծագործական հարցեր	Ի՞նչ կլինի, եթե..
Գնահատում	Գնահատող	Ինչպե՞ս եք դրան վերաբերվում

«Էսսեներ». Այս մեթոդի էությունը ոչ միայն մտքերը գրավոր արտահայտելն է, այլև սեփական կարծիքը ուրիշների հետ կիսելը, ուրիշի տեսակետը լսելը: Դրանք պետք է ընկալվեն որպես մտածողության զարգացման և ընթերցանության մշակույթի ձևավորման միջոց: Կան **5** թույլանոց էսսեներ, **10** թույլանոց էսսեներ, ինչպես նաև ավելի երկար և աշխատատար էսսեներ:

10 թույլանոց էսսե. տեքստի ընթերցումից (լսելուց) և ընդհանուր քննարկումից հետո աշակերտներին առաջարկվում է կազմակերպել իրենց մտքերը՝ օգտագործելով 10 թույլանոց էսսե (օգտագործելով ազատ գրելու տեխնիկան): Դա անելու համար ուսուցիչը 10 թույլ է խնդրում առաջարկվող թեմայի շուրջ գրելու համար: 5 թույլ

տևողությամբ էսսե: Այս տեսակի գրավոր առաջադրանքը սովորաբար կիրառվում է դասընթացի վերջում՝ օգնելու սովորողներին համախմբել իրենց գիտելիքները ուսումնասիրվող թեմայի վերաբերյալ: Ուսուցչի համար սա արձագանք ստանալու հնարավորություն է: Ուստի աշակերտներին կարելի է առաջարկել երկու կետ. 1) գրել այն, ինչ սովորել են նոր թեմայի շուրջ. 2) տալ մեկ հարց, որի պատասխանը նրանք երբեք չեն ստացել:

Այս տեխնոլոգիայի կիրառումը թույլ է տալիս ակտիվացնել աշակերտների գործունեությունը դասարանում: Նրանք ավելի շատ հարցեր են տալիս, ավելի մտածված կարդում են դասագրքի տեքստը, ավելի լավ ընդգծում հիմնական մտքերը, կազմում կլաստերներ և համաժամանակացումներ: Ամենակարևորը հասկանալն է, որ նոր կրթական մոտեցման իմաստը ոչ թե որոշակի տեխնիկայի ալգորիթմի խստիվ պահպանումն է, այլ դասավանդման նոր տեխնոլոգիաների կիրառմամբ աշխատող ուսուցչի և աշակերտների ազատ ստեղծագործությունը⁵:

Այս ուսուցման տեխնոլոգիան երաշխավորում է աշակերտներին յուրացնել կրթական չափորոշիչները և կրթությունը բարձր մակարդակի հասցնել: Աշակերտը հնարավորություն ունի ինքնադրսևորվելու, և դա նպաստում է սովորելու մոտիվացիային: Միայն ուսուցման տարբեր մեթոդների գրագետ կիրառումը կստեղծի պայմաններ, որոնք կխրախուսեն աշակերտներին՝ ձեռք բերելու գիտելիքներ: Զարգացնել մտածողությունը նշանակում է զարգացնել մտածելու կարողությունը, ձևավորել երեխային որպես անհատ և նրա մեջ զարգացնել պատրաստակամություն, ճկունություն, գիտակցություն, խնդիրներ լուծելու ունակություն, համառություն, իրենց սխալները շտկելու կարողություն: Քննադատական մտածողության տեխնոլոգիան ենթադրում է հավասար գործընկերություն ինչպես հաղորդակցության, այնպես էլ ուսուցման գործընթացում ծնված գիտելիքների կառուցման առումով: Ուսուցիչը դադարում է լինել տեղեկատվության հիմնական աղբյուր և ուսուցումը վերածում է համագործակցային և հետաքրքիր որոնման:

---

⁵ Долженко Ю.А. “Методическое сопровождение личностно- ориентированного образования”. Б., 2003г.

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպիսով, գրականության դասավանդման ընթացքում կարևոր է այն հանգամանքը, որ սովորողը մտածի առաջադրված թեմայի բովանդակության ու նշանակության մասին: Վերլուծությունները փաստում են, որ հնարավոր է ուսուցման միջոցով զարգացնել քննադատական մտածողության հմտություններ: Այդ նպատակով նախընտրելի է բաց հարցերի կիրառումը: Դրանք մեծացնում են աշակերտների հետաքրքրությունը թեմայի նկատմամբ և կարող են մոտիվացնող նշանակություն ունենալ: Սովորողը փորձում է առաջադրված խնդրի լուծման նոր ուղիներ փնտրել: Բաց հարցերը դրդում են աշակերտին փաստերի վերլուծության, գուգահեռների որոնման, հիպոթեզի առաջադրման, ձևավորում են հստակ կողմնորոշիչ մոտեցում ընթացիկ թեմայի առավել կարևոր խնդիրների հանդեպ: Արդյունքում գրականության համապատասխան թեմայի վերլուծության շնորհիվ աշակերտների մոտ ձևավորվում են փոխանցելի հմտություններ, որոնք թույլ են տալիս նրանց ցանկացած իրավիճակում անել հիմնավորված եզրակացություններ, կանխատեսել հնարավոր հետևանքները, իսկ գնահատելիս լինել շրջահայաց, փաստերն ու երևույթները դիտարկել տարբեր տեսանկյուններից, չշտապել դատողություններ անելիս:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Долженко Ю.А. “Методическое сопровождение личностно- ориентированного образования”. Б., 2003г.
2. Загашев И. О., Заир-Бек С. И. Критическое мышление: технология развития. – СПб : Альянс-Дельта, 2003. – 284 с.
3. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. “Развитие критического мышления на уроке”. М., “Просвещение”, 2004г.